

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi

Başvuru: 14 Ocak 2021
Revizyon Talebi: 06 Şubat 2021
Son Revizyon: 20 Nisan 2021
Kabul: 05 Mayıs 2021
Online Yayın: 31 Mayıs 2021

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Risk Bilinçli Annelik: Uzman Risk Söylemlerinin Annelik Deneyimi Üzerindeki Etkisi*

Zehra Zeynep Sadıkoğlu¹

Öz

Bu araştırmanın amacı düşünömsel bilimselleşme, estetik düşünüm ve sağlığın değışen kapsamı gibi süreç ve etkililerle, çağdaş risklere dair artan farkındalığın annelik deneyimine ve çocuğı tehdit eden risklere yönelik algılarına etkisini betimlemektir. Araştırma fenomenolojik araştırma modeli ile desenlenmiştir. Çalışma grubu yüksek eğitimli orta ve orta üstü sosyoekonomik statüye (SES) sahip 0-6 yaş aralığında çocuğı sahip 12, 7-12 yaş aralığında çocuğı sahip 12, 13-18 yaş aralığında çocuğı sahip 12 katılımcı, toplamda 36 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler kategorik içerik analizi tekniğı ile çözümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre uzman değerdendirmelerinde öne çıkan hamilelik ve doğumun doğru yönetimi, anne-çocuk ilişkisinde güvenli bağlanmanın ve etkili bir iletişimin sağlanması ile ilişkili çocuğı dönük faydalar, annelerin bu faydaları elde edememenin taşıdığı risklere yönelik algılarını yoğunlaştırmaktadır. Ayrıca aynı değerdendirmelerde katkı maddeli ürünlerin tüketimi ve uygunsuz bir sosyal çevre ile ilişkilendirilen risklere çekilen dikkat, orta-orta üstü SES grubundaki annelerin habituslarının önemli bir bileşeni olan ve çocuklarının yaşamlarını kontrol etmeyi annelerin bir görevi olarak kabul eden risk bilinçli annelik anlayışına katkıda bulunmaktadır. Anneler ise kendileri açısından sonuç ve/veya bedellerine bakmaksızın çocuğı yönelik çok küçük veya çok az anlaşılmış olsa dahi tüm riskleri azaltan davranış ve tutumları kucaklamakta ve hem çocuğun gelişimini destekleme hem de onun refahını/iyiliğini tehdit eden mevcut ve potansiyel tehlikelere karşı koruma sorumluluğunu yüklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Risk Bilinci • Düşünömsel bilimselleşme • Estetik düşünüm • Uzman bilgisi • Annelik

Risk-Conscious Motherhood: The Impact of Experts' Risk Discourses on Mothering Experience

Abstract

This research aims to describe the effects of the changes in the nature of contemporary risks and the increased risk perception due to processes such as reflexive scientification, aesthetic reflexivity, and the changing scope of health on the mothering experiences of well-educated Turkish women in the middle and upper socioeconomic status groups. The research was designed using a phenomenological research model. The study group was conducted with a total of 36 participant mothers, of whose children, 12 are between the ages of 0-6, 12 are between the ages of 7-12, and 12 are between the ages of 13-18. The data were analyzed using categorical content analysis. According to the research findings, the benefits for children associated with correctly managing pregnancy and birth, reducing or managing possible risks, and ensuring safe attachment and effective communication in the mother-child relationship stand out in experts' evaluations and intensify mothers' perceptions of the risks associated with not obtaining these benefits. In addition to these, these same evaluations paid attention to how the risks connected to consuming additive products and having an unsuitable social environment contribute to the understanding of risk-conscious motherhood, an important component of the habitus of well-educated mothers in the middle-upper socioeconomic status groups. Accordingly, mothers accept controlling their children's lives as their own duty regardless of their consequences and costs. They embrace behaviors and attitudes that reduce risks and take responsibility for both supporting their children's development and protecting them against existing/potential dangers that threaten their well-being.

Keywords: Risk consciousness • Reflexive scientification • Aesthetic reflexivity • Expert knowledge • Motherhood

* Bu makale, Ocak 2021 tarihinde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Yoğun Annelik Algısı: Annelerin Perspektifinden Çağdaş Ebeveynlik Kültürü" başlıklı doktora tezinin bir kısmından uyarlanmıştır.

1 Sorumlu yazar: Zehra Zeynep Sadıkoğlu (Dr. Arş. Gör.), İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye. Eposta: zeynep.sadikoglu@medeniyet.edu.tr ORCID: 0000-0003-0251-6652

Atfı: Sadıkoğlu, Z. Z. (2021). Risk bilinçli annelik: Uzman risk söylemlerinin annelik deneyimi üzerindeki etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41, 43–71. <https://doi.org/10.26650/SJ.2021.41.1.0016>

Extended Summary

Contemporary risks differ from the risks and dangers of the past in regard to their inability to be restricted spatially or to calculate their long-term effects. This difference has made expertise systems important in defining the risks and determining the measures to be taken against risks. At the same time, the decreased opportunity to give precise information about them has led to their being handled within different risk scenarios. This change brought along an emphasis on avoiding danger to replace the probability factor based on risk-taking by using the knowledge-of-loss option. Developed in line with these changes, risk-conscious motherhood acknowledges that children are at risk from the womb and takes into consideration the worst-case scenario as probable rather than possible. Also, the fact that mothers' responsibility of protecting their children makes ignoring these risks impossible even if mothers have little first-hand experience about the risks. Thus, risk-conscious motherhood includes preventing and managing all kinds of risks, being prudent, and controlling the future of the child as much as possible.

Method

This study applies the phenomenological design, a qualitative research method. In line with the research subject and purpose, the study group contains 36 Turkish mothers in the middle and upper socioeconomic status groups, of whose children 12 are between the ages of 0-6, 12 are between the ages of 7-12, and 12 are between the ages of 13-18. The data obtained from the semi-structured in-depth interviews have been analyzed using categorical content analysis. Concerning the validity of the research, interviews were conducted one at a time. In regard to the reliability of the research, the created categories were associated logically and consistently.

Findings and Discussion

Pregnancy and childbirth stand out as the processes shaped in line with experts' risk discourses where mothers' risk perceptions are the most intense. The fact that experts reveal more scientific and predictable risk arguments through different screening and blood tests increases mothers' risk perceptions toward pregnancy and childbirth. However, when addressing children's psychological and cognitive development, mothers' risk consciousness has gained attention. Any factor that puts secure attachment at risk and requires mothers to perceive and interpret their children's emotional signs and to respond to them in a timely and appropriate manner is connected to possible psychological problems. However, mothers' inability to communicate well with their children as they get older has begun to be considered as a risk factor. For good communication, mothers' sensitivity to their children's development, correctly understanding their needs, positioning themselves appropriately toward their children,

and empathizing are considered to be qualities that mothers should have. Thus, mothers' being attributed with the responsibility of protecting and supporting children's cognitive and psychological health has expanded the ethical framework health represents for mothers.

Other issues in which mothers have high risk consciousness relate to the use of modern additives/carcinogenic substances and of technology. In the face of these risks, the suggestions from experts who adopt an alternative medical approach are found more valuable in terms of being scientific as well as representing greater health. Therefore, increased risk perception stands out as a phenomenon of being disenchanted with science in the reflexive scientification process. Also, mothers prefer to control children's use of technology and the content they access to the extent conditions allow due to reasons such as spending quality time together, the desire to establish a secure attachment, and distracting their children to limit decreases in academic performance.

Meanwhile, social environment also begins to be perceived as risky when children reach school age. People outside the immediate social environment are seen as a threat, and mothers get anxious about how to protect their children from other people. In this context, news in the media on harassment and abuse raise awareness, causing mothers to consider other people as dangerous. However, bullying from peers is also perceived as a threat to their safety. For this reason, mothers are cautious when deciding about which school to enroll their children in. They find criteria such as school's social environment and parent profiles to be significant. Therefore, choosing a school is a result of not only academic risks and gains but also more subjective evaluations that structure mothers' habitus (i.e., aesthetic reflexivity). In addition, mothers worry about their adolescent child's friends who lack appropriate behaviors and values. Therefore, mothers' habitus also seem to be effective in the formation of different concerns and certain risk perceptions. In a context where the objective risk parameters indicated by the scientific risk arguments and the subjective risk parameters brought along by lifestyle and habits, mothers' being attributed with the responsibility of planning, controlling, and managing their children's lives to affect increases in mothers' risk consciousness.

Risk Bilinçli Annelik: Uzman Risk Söylemlerinin Annelik Deneyimi Üzerindeki Etkisi

Kırılgan ancak belirli haklara sahip çocuk algısına ve annelik pratiklerinde daha rasyonel bir tutuma dayanan risk bilinçli annelik tarihsel süreç içerisinde hem bir devamlılığın hem de farklılığın ürünü niteliğindedir. Zira Rönesans ile ortaya çıkan söz konusu çocuk algısı günümüze dek inceltirilerek desteklenmeye devam etmiştir (Meyer, 2007, s. 87–90). Bu doğrultuda bugün ebeveynlik çocuk gelişimi ile ilgili en son araştırmaları takip etmek, çocuğun gelecekteki refahı için belirli bir eğitim stratejisine bağlılık göstermek gibi becerileri edinmeyi ancak diğer taraftan çocuğu sürekli izlemeyi ve çocuğa yönelik tehlikeler hakkında bir farkındalığa sahip olmayı gerektirmektedir (Faircloth, 2014, s. 31). Öte yandan XIX. yüzyılın sonu itibarıyla kadınlar ilk kez annelik yaparken kendilerine güvenmek yerine uzman bilgisini takip etme yönünde teşvik edilmiştir. Modernleşme sürecine eşlik eden rasyonelleşme eğilimi ile geçmişte anneliği düzenleyen beklentileri tanımlayan yerleşik düşünce ve uygulamalar yol gösterici olma özelliğini kaybetmiştir (Thurer, 1994, s. 224). Zaman içerisinde anne çocuk ilişkisini ele alan tıbbi-psikolojik-pedagojik kuramların detaylandırılması ile bilimsel düşünme tarzının aslında anneliğin farklı yönlerini kapsamına alması ise rasyonelleşme yönünde bir devamlılık oluşturmuştur.

Ancak bugün geçmiştekenden farklı risk ve tehlikeler gündelik hayatın gündemine çok daha fazla dahil olmaktadır. Söz konusu risklerin temel özelliği zaman-mekân boyutlarında sınırlandırılmalarının zor olması ve dolayısıyla daha çok uzman değerlendirmeleri dahilinde var olabilmeleridir. Bu nedenle annelik dahilinde kalan pek çok konuya dair risk çerçevesinde yapılan uzman değerlendirmeleri farklı kanallar üzerinden toplumsallaşarak annelerin gündemini şekillendirmektedir. Söz konu risklere dair artan farkındalık ise çocuğun geçmiştekenden daha kırılgan ve tehlike altında kabul edilmesi yönünde etki göstermektedir. Bu bağlamda çağdaş annelik çocuğa yönelik riskler ve bunların olası sonuçları hakkında düşünme ve meşguliyet ile ayırt edilmektedir. Zira kırılgan ve tehlike altında çocuk kabulü ve geleneksel uygulamaların gündelik hayattaki güç kaybına eklenen risk bilinçlilik nasıl annelik yapmak gerektiği konusunda tıbbi-psikolojik-pedagojik kuramların yol gösterici özelliğini daha da önemli kılmıştır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012, s. 230).

Bu çalışma ise annelerin çocuğa yönelik endişe ve risk algılarının hangi alanlarda yoğunlaştığı ve uzman risk söylemlerinin annelik deneyimine nasıl yansıdığı sorusuna yanıt aramaktadır. Bu kapsamda ilk olarak risk toplumunu ortaya çıkartan gelişmelerden zaman ve mekân algısında yaşanan değişim doğrultusunda risklerin farklılaşan doğası ve risklerin ele alınış tarzındaki değişimin ve aynı zamanda risklerin tanımlanıp yönetilmesinde uzmanlık sistemlerinin kazandığı güven ile ortaya çıkan risk-bilgi ilişkisinin annelik deneyimine yansımaları tartışılmıştır. Sonrasında ise eğitilmiş orta ve orta-üstü sosyoekonomik statü sahibi kadınların anneliğe dair mikro anlatıları risk

toplumunun makro gelişmeleriyle birlikte anlamlandırılmaya çalışılmış ve değişimin niteliği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışma iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi risk bilinçli anneliğin risk toplumuna özgü çağdaş risklerin tanımlanıp yönetilmesinde uzmanlık sistemlerinin kazandığı önem, düşünsel bilimselleşme, estetik düşünüm ve sağlığın değişen kapsamı gibi süreç ve etkilerin bir ürünü olduğunu göstermesidir. İkincisi ise söz konusu süreç ve etkilerin Türkiye toplumunda annelik deneyimine yansımalarını orta-orta üstü SES¹ grubundaki annelerin bakış açılarından yola çıkarak tasvir etmesidir. Böylece Türkiye bağlamında daha çok psikolojik değişkenler ve/veya toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden tartışılan anneliğin gündelik hayat durumlarının sosyolojik incelemesi ile literatüre katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Risk Bilinçli Anneliğin Sosyokültürel Bağlamı

Modernite gündelik hayatın doğadan uzaklaşmasına, varoluşsal sorun ve ikilemlerle ilişkili birçok farklı deneyimden kopmasına neden olmuştur. Bilim, teknoloji ve uzmanlık sistemlerinin etkisiyle hayatı daha genel sorunlara bağlayan hastalık, ölüm gibi olay ve durumlarla doğrudan teması seyrek ve kısa süreli olması anlamına gelen söz konusu “deneyimlerin tecridi” (Giddens, 2014, s. 19–20) bazı alanların riskliliğini azaltmıştır. Bununla birlikte modernite ilerledikçe geçmişte hiç bilinmeyen yeni risk alanları gündeme gelmiştir (Furedi, 2017, s. 60).

Değişen zaman-mekân algısı. Yeni riskler, en başta mekânsal olarak sınırlandırılmıyor ve zamansal olarak uzun vadeli etkilerinin hesaplanamıyor olmalarıyla geçmişteki tehlikelerden farklılık göstermektedir. Bu noktada özellikle küreselleşme sürecinin zaman ve mekân algısında ortaya çıkardığı değişim önem taşımaktadır. Zira mekânsal olarak birbirinden uzak parçaların birbirlerini etkilemeye başlamasıyla mekân ayrıcalıklı konumunu ve özel değerini kaybetmiştir (Bauman, 2018, s. 178). Öte yandan enformasyon teknolojisinin gelişimi zamanın “zamansız zamana” yol açacak şekilde sıkıştırılmasına imkân vermiştir. Artık toplumsal pratikler, enformasyon teknolojilerinin mümkün kıldığı bir iletişim ve etkileşim ağının oluşturduğu akışlar uzamında gerçekleşmektedir (Castells, 2008, s. 575–631).

Risk tartışmalarıyla bağlantılı olarak zaman ve mekân boyutlarında yaşanan bu değişim, toplumsal etkinliğin içinde geliştiği toplumsal bağlam ile bağının zayıflamasına işaret etmektedir. Zira artan bağlantılılık uzak mesafelerdeki insanların etkileşimlerini ve uzak/yakın bilgiye ulaşımı kolaylaştırarak, toplumsal etkinliği küresel etkilere açık hale getirmektedir. Böylece gelenek ve alışkanlıklar, maddi ve toplumsal çevreyi düzenleme işlevini kaybetmekte, yerel ile küresel arasındaki eklemlenmeyle gündelik hayat yerel bağlamından kopmaktadır (Giddens, 2018, s. 109). Söz konusu kopma

1 Kalaycıoğlu, Çelik, Çelen ve Türkyılmaz'ın (2010: 192) çalışmasından yola çıkarak bu çalışmada sosyoekonomik statü kavramı annelerin sosyal hiyerarşi içindeki konumlarına işaret edecek şekilde kullanılmıştır. Metin içerisinde sosyoekonomik statü yerine SES kısaltması tercih edilmiştir

Giddens'in (2018, s. 42) simgesel işaretler ve uzmanlık sistemleri olarak adlandırdığı iki temel yerinden çıkarıcı mekanizma ile gerçekleşmektedir.

Yerinden çıkarıcı bir mekanizma olarak uzmanlık sistemleri günümüz annelik deneyimini anlamak adına önem taşımaktadır. Zira günümüzde anneler pek çok konuyu risk ve tehlikeler çerçevesinde ele alan uzman değerlendirmelerinin muhatabı konumundadır. Söz konusu değerlendirmeler ise risklere karşı uyarıları ve uygun annelik tanımlarıyla beklentileri güvence altına alarak güncel annelik deneyiminin yerinden çıkmasına neden olmakta, aynı zamanda risk ve tehlikeleri azaltma ve yönetme konusunda yerleşik ilke ve pratiklerin üstünde konumlanan bilimsel bilgiyi üretmek toplumsal dünyanın düzenlenmesinde güven duyulan mekanizmaları temsil etmektedir (Giddens, 2018, s. 32–41).

Bununla birlikte yeni risklerin kendi haklarında üretilen bilgi sayesinde varlık kazanabiliyor olması, onların bilgi sahibi olmayı gerektiren ancak çoğunlukla insanın gerçek deneyiminde sahip olmadığı sonuçlara sahip olması anlamını taşımaktadır. Sebep-sonuç ilişkisinin kurulmasını zorlaştıran bu durum, belirsizlik ve güvensizlik algısını genişleterek beraberinde risklerle artan meşguliyyete işaret etmektedir (Furedi, 2017). Söz konusu meşguliyyetin bireye bakan önemli bir yönü bireyin çevresindeki eylem ortamlarının sabitliğine olan güvene işaret eden ontolojik güvenliğin² yerini ontolojik kaygılara bırakmış olmasıdır (Esgin, 2008, s. 465-466). Ontolojik kaygı durumuna bu geçiş, annelik söz konusu olduğunda hamileliğin ilk döneminden itibaren çocuğun risk/tehlike altında tanımlanması, çocuk bakımı ve yetiştirmesi dahilinde yer alan hemen her meselenin risk çerçevesine yerleştirilmesi ile kendini ortaya koymaktadır.

Risk–Bilgi İlişkisi: Çağdaş risklerin zaman ve mekân boyutlarında sınırlandırmada yaşanan zorluk aynı zamanda onları tanımlama süreçlerini değişime uğratmıştır. Modern anlamıyla “risk” ilgili kayıp veya kazanımların büyüklüğü ile bir araya gelme olasılığını gösteren nötr bir kavramken (Douglas, 1994, s. 23) günümüzde risk kavramının kullanımının olasılık hesaplamaları ile ilgisi azalmıştır. Çeşitli risk hesaplamalarının yerini makul derecelerde risk senaryoları almıştır. Bu koşullarda bilime referans verilerek tanımlansa da risk, tehlike ile eş anlamlı kullanılmaya başlamıştır. Söz konusu değişim tehlikelerin herhangi bir somut failden bağımsız bir şekilde özerk bir varlık kazanmasını ve risk almaya dayanan olasılık faktörünün yerini tehlikeden kaçınma vurgusunun almasını beraberinde getirmiştir (Furedi, 2017, s. 48).

Dolayısıyla günümüzde riski, matematiksel bir hesap olarak değerlendirmek özellikle annelik söz konusu olduğunda pek doğru gözükmemektedir. Çağdaş risk tanımlarının durumsal, bağlamsal ve müzakereye dayalı özellikleri de bu argümanı

2 Ontolojik güvenlik, çoğu insanın kendi öz kimliklerinin sürekliliğine ve çevredeki toplumsal ve nesnel eylem ortamlarının sabitliğine duydukları itimada işaret etmektedir. Önem taşıyan kişi ve şeylerin güvenilir oldukları duygusu ontolojik güvenlik duygularının temelini oluşturur (Giddens, 2018, s. 93).

desteklemektedir (Prior ve ark., 2005, s. 111). Zira bugün riskler ancak bilimin temsili anlam biçimleri ile finansal, ekonomik, adli, politik ve idari kurumsal temsil sistemleri arasında ve aynı zamanda popüler ahlaki ve pratik sağduyu arasında karmaşık bir uyum söz konusu olduğunda gerçek olabilmektedir (Van Loon, 2005, s. 165). Ancak bu noktada risklere dair beyanların ne tam anlamıyla olgusal ne de yalnızca değerlerle ilgili iddialar olduğunun altını çizmek gerekir. Riskler aynı zamanda doğrudan ve dolaylı olarak iyi bir yaşamın kültürel tanımları ile de ilgilidir (Beck, 2005, s. 215). Bu nedenle risklerin hem olgusal/rasyonel hem de değer/estetik düşünüm (Lash, 1993) gerektiren matematiksel bir ahlaki temsil ettiğini söylemek mümkündür.

Annelik söz konusu olduğunda ise çeşitli risk senaryolarının farklı bilgi kanalları üzerinden tartışmaya açılarak annelerin gündemine dahil olması söz konusu ahlaka işaret eden risk bilinçliliği arttırıcı bir etki göstermektedir. Zira bir şeylerin yanlış gitme olasılığının gerçekleşmesini muhtemel olanla eşitleyen bakış aynı zamanda muhtemel olarak neyin yanlış olabileceği konusunda çeşitli spekülasyonlara kapı aralayarak risk algısını manipülasyona açık kılmaktadır (Beck, 2011, s. 262). Buna bağlı olarak risk yelpazesinde yaşanan genişleme ile gelişen günlük hayatın “ya öyle olursa” olarak ifade edilen endişesi ise anneler açısından ilk elden deneyimlerin az olduğu ancak göz ardı etmenin de mümkün olmadığı risklerle yoğun bir uğraş anlamına gelmektedir (Lee, 2014a, s. 11).

Öte yandan bugün riskleri tanımlamak ve sınırlandırmakla görevli uzmanlık sistemlerinin uzmanlık düzeyi yükseldikçe uzmanlık ilkelerinin uygulama sonuçları açısından tümüyle uzman olamaması bilimsel teknik eylemin yan etkilerinin ve ürettiği risklerin kapsamını ve hesaplanamazlığını arttırıcı yönde etki göstermektedir (Giddens, 2018, s. 124). Bu durum, bilimi ve uzmanlık sistemlerini artık sadece doğayı, insanları ve toplumu bilimselleştirmekle kalmayıp kendisini ve kendi ürünlerini bilimselleştirdiği düşünümsel bilimselleşme (Beck, 2011) aşamasına taşımıştır. Bu aşamada annelerin bilim sayesinde bilimden özerkleştiğini ifade edebiliriz. Ancak Beck’e (2011, s. 260) göre bilimin ürettiği bu özerklik sadece görünüşte bir paradokstur. Çünkü bu özerkleşme bilimin önerilerinin ve bilimsel eleştirel metodolojik düşünmenin özgül çoğullaşması ile gerçekleşmektedir.

Söz konusu çoğullaşmanın arka planında risk toplumunda doğa bilimcilerin, sosyal teorisyenlerin, piyasa, medya ve kamunun gerçeklik, tarafsızlık ve kesinlik bakımından benzer yapısal konumlara gelmiş olması bulunmaktadır (Adam ve Van Loon, 2005, s. 4). Bu nedenle günümüzde risk bilinçlilikteki artışın modernleşmenin sebep olduğu tehlike ve risklere yönelik salt bir eleştiri olduğunu düşünmek doğru değildir. Bilakis risklerin ve risk davranışlarının sosyal olarak önceliklendirilmesinde rasyonel tepkilerden çok daha fazlası bulunmaktadır (Irwin ve ark., 2005, s. 94). Bu bağlamda özellikle medyanın, risk söylemlerini yayma suretiyle modern kurumların kontrol güçlerinin ötesinde duyguları

harekete geçirerek ve risk bilinçli eylemi motive ederek risk üretici bir güç haline gelmesi annelerin gündelik hayat deneyimlerini anlamak adına ayrı bir önem taşımaktadır (Castaneda, 2005, s. 152). Zira medya, ürettiği dolaylı deneyim yapıları ile kültürel bir hassasiyete dokunan risklerin soyutluk ve anlaşılmazlık gibi niteliklerinin aşılmasını sağlayarak bir taraftan risklerin daha somut bir düzlemde algılanmasının yolunu açmakta diğer taraftan sağduyuyu temsil ettiği düşünülen belirli risk algılarının yaygınlaşması işlevini yerine getirmektedir (Adam ve Van Loon, 2005, s. 19).

Bu nedenle günümüz risk algısı belirli bir olay veya teknolojiye verilen bir tepki olarak açıklamak mümkün değildir. Üstelik bu kaygıların tehlikenin gerçek boyutu ve yoğunluğu ile de pek ilgisi bulunmamaktadır (Furedi, 2017, s. 33). Bununla birlikte yediğimiz gıda, içtiğimiz su, yaşadığımız bina, kullandığımız cep telefonları, internet de dahil birçok yeni teknolojinin hepsi riskli kabul edilebilmekte ve taşıdıkları tehlikelere dair haber ve bilgiler yayılmaktadır. Toplumun neredeyse bütün alanlarında yaşanan bu risk patlaması çocuğun güvenliğinin korku aracılığıyla sağlandığı bir bağlam oluşturmaktadır (Furedi, 2017, s. 56). Tüm bu riskler karşısında çocuğun nasıl korunacağına dair uzman görüş ve önerilerini takip etmek, onları yorumlamak ve annelik pratiklerini bu çerçevede gözden geçirmek, risk bilinçli annelik olarak ifade ettiğimiz belirli bir ahlaki koda tekabül etmektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmada fenomenolojik nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşım bireyin gündelik hayat durumlarına atfettiği öznel anlam üzerinden toplumsal gerçeklik hakkında derinlemesine bir kavrayışa ulaşmada ortak kaniya dayalı durum tanımlarının önemine dikkat çekmektedir (Schutz, 2018, s. 304–305). Durum tanımları bireylerin ortak bir *bilgi stokundan* aldıkları kabulleri içermektedir (Handel, 1979, s. 867). Böylece bireylerin gündelik toplumsal dünyadan hayatın doğal gerçekleri olarak söz etmesini, bunları tamamen ahlaki gerçekler olarak görmelerini sağlarlar. Bireyler için bu gerçekler hem bildik ortamlarla ilişkilidir hem de ahlaken doğru veya yanlış oldukları için doğal şeylerdir (Garfinkel, 2015, s. 59). Anneler açısından bugün uzmanların değerlendirmelerine kulak vermek ve bu değerlendirmelerde işaret edilen risk bilinçli tercihler yapmak sorgulanmayan doğal bir durum niteliğini almıştır. Bununla birlikte bu çalışma annelerin uzman risk değerlendirmelerini kendi “koşulları” (hayat tarzı, anne ve çocuğun karakteri, çevresel koşullar) çerçevesinde değerlendirdikleri ve annelik deneyimini buna göre oluşturdukları varsayımını taşımaktadır. Bu sebeple annelerin anlatımlarında yansımaları bulan sosyokültürel oluşumları ve açık veya örtük öznellikleri keşfederek anlamaya çalışmak (Kümbetoğlu, 2017, s. 28) bu araştırmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Çalışma Grubu

Risk bilinçli anneliğin riskler karşısında ihtiyatlı olmayı ve mümkün mertebe çocuğun geleceğini kontrol etmeyi ve risk bilinçli tercihleri gerektiriyor olması sosyoekonomik statüyü (SES) önemli kılmaktadır. Ayrıca ilgili literatürün (Badinter, 2017; Hays, 1996; Thurer, 1994) de orta ve orta üstü sosyoekonomik statüye sahip anneleri kendine konu edinmesine binaen bu çalışmada amaçlı örnekleme tekniği kullanılarak çalışma grubuna orta ve orta üstü sosyoekonomik statüye sahip katılımcılar dahil edilmiştir. Katılımcıların gelir durumları ve eğitim düzeyleri kriter olarak belirlenmiştir. İstanbul'un Üsküdar, Kadıköy, Maltepe, Beşiktaş, Fatih gibi merkezi ilçelerinde ikamet eden, ev ve/veya araba mülkiyeti bulunan, kendi gelir durumlarını orta veya orta-üstü olarak değerlendiren ve aynı zamanda en az lise mezunu katılımcılar çalışma grubuna dahil edilmiştir. Liseden mezuniyetin minimum kriter olarak belirlenmesinde 2018 yılında 25 ve daha yukarı yaşta olup en az üniversite mezunu olan kadınların toplam nüfusa oranının %17,5'te (TÜİK, 2019) kalmış olması etkili olmuştur.

Risk bilinçliliğin anneliği oluşturan farklı süreçlere etkisine ve anneliğin farklı evrelerindeki deneyimlere ışık tutmak amacıyla amaçlı örnekleme modelleri arasından kotalı örnekleme tekniğine başvurulmuştur (Kümbetoğlu, 2017, s. 99). İlgili literatürde (İşmen Gazioğlu, 2019) çocuk gelişiminin 0-6 yaş ilk çocukluk, 7-12 yaş son çocukluk ve 13-18 yaş ergenlik dönemi olarak üç alt dönemde ele alınmasından hareketle çalışma grubu 0-6, 7-12, 13-18 yaş aralığında çocuğa sahip anneler şeklinde kategorilendirilmiştir. Her kategoride zengin bilgi sağlayacağı, belirli bir duyarlılığı ve deneyimi olduğu düşünülen 3 katılımcı ilk etapta önceki tanışıklığa bağlı olarak tespit edilmiştir (Kümbetoğlu, 2017, s. 97).

Daha sonrasında kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak görüşme yapılan ilk 9 katılımcıdan başkalarını tavsiye etmeleri istenerek çalışma grubu genişletilmiştir. Katılımcılardan elde edilen bilgi belirli bir doygunluk seviyesine ulaşana kadar çalışma grubu genişletilmeye devam etmiştir (Merriam ve Tisdell, 2016, s. 101). Her kategoride 12 katılımcı, toplamda 36 katılımcı ile çalışma grubu sonlandırılmıştır. Çalışma grubunda maksimum çeşitliliği sağlamak amacıyla her kategoride farklı dünya görüşüne, çocuk sayısına ve çalışma durumuna sahip katılımcılara ulaşmaya dikkat edilmiştir. Birden fazla çocuğa sahip katılımcılara dahil edildikleri kategoriyi belirleyen yaş grubundaki çocukları ile ilgili sorular yöneltilmiş ancak gerektiğinde diğer çocuğu/ çocukları ile ilgili bilgi vermesi istenerek elde edilen verilerde çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma Verilerinin Toplanması

Bu çalışmada risk bilinçli anneliğe dair bütüncül bir anlayışa ulaşabilmek için veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmenin sürdürülmesinde araştırmacıya esneklik ve daha ayrıntılı sorularla görüşmeyi

zenginleştirme imkânı tanınmasından dolayı yarı-yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir (Kümbetoğlu, 2017, s. 71). Görüşme formu oluşturulurken ebeveynlik kültürü alanında ortaya konan çalışmalar dikkate alınmış ve her kategori için ayrı bir soru seti oluşturulmuştur. Ayrıca her kategoriden iki katılımcı ile yapılan pilot çalışma ve konunun uzmanlarından alınan görüşlere dayanarak görüşme soruları geliştirilmiştir. Görüşme formu yapılan görüşmeler sırasında zamanın etkin kullanılması yönünde bir kontrol aracı olarak kullanılmıştır (Kümbetoğlu, 2017, s. 75).

Bununla birlikte görüşmeler sırasında katılımcı kendini ifade yönünde teşvik edilmiş ve katılımcının kendini rahatça ifade edebileceği bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Ayrıca görüşme başlamadan önce araştırmanın amacı katılımcıya net bir şekilde açıklanmış ve verilerin bu araştırma doğrultusunda kullanılacağı, kimlik bilgilerini açık edecek şekilde başka bireylerle paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Katılımcılara uzman bilgisi ile kurdukları ilişkinin annelik deneyimlerini ne yönde etkilediğine dair düşünceleri ve risk bilinçli anneliğe dair bakış açıları sorulmuştur. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınırken önemli ifade ve durumlara dair not alınmıştır. Söz konusu notlar verilerin analizi ve kodların oluşturulması sırasında yardımcı olmuştur.

Verilerin Analizi

Yorumlama yaklaşımına bağlı kalınarak yapılan analizde, önemli ifade ve alıntılara indirgenen veriler ile katılımcıların deneyimleri dokusal (katılımcıların neyi deneyim ettikleri) ve yapısal olarak (koşul, içerik ve durum açısından nasıl deneyim ettikleri) betimlenmiştir (Creswell, 2007, s. 80). Aynı zamanda veriler belirlenen kavramlar çerçevesinde sistematik olarak karşılaştırılmış, benzer ve karşıt noktalar belirlenerek nedensel ve açıklayıcı bir yapı oluşturulmuştur (Kümbetoğlu, 2017, s. 154). Yorumlama yaklaşımına bağlı kalınarak yapılan veri analizinde kategorik içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Analizin ilk aşamasında görüşmeler birebir çözümlenmiş ve meydana gelen metinlerde kodlama yapılmıştır, ifadeler birbiriyle ilişkilendirilerek oluşturulan kodlardan kategoriler oluşturulmuştur. Sonrasında ise veriler tanımlanan kategoriler altında önemli ifade ve alıntılara indirgenmiştir. Bu aşamada araştırmacı aynı zamanda tekrar eden temaları belirleyerek ilgili kategorileri yapılandırmıştır. Hamilelik ve doğum, güvenli bağlanma ve iletişim sorunları, katkı maddeli ürünler ve antibiyotik, teknoloji kullanımı ve sosyal çevre tematik çerçeveyi oluşturmuştur. Söz konusu temalar üzerinden risk bilinçli anneliğe dair elde edilen veriler uzmanlık sistemlerinin kazandığı önem, düşümsel bilimselleşme, estetik düşünüm ve sağlığın değişen kapsamı gibi sosyokültürel gelişme ve etkiler çerçevesinde yorumlanmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlilik

Nicel araştırmalardan farklı olarak nitel araştırmaların geçerlilik ve güvenilirliği için güven duyabilirlik ve verilerin hakikiliği ölçütleri kullanılmaktadır (Kümbetoğlu,

2017, s. 50). Bu araştırmanın geçerliliğini/güven duyulabilirliğini tesise yönelik görüşmeler birebir çözümlenerek katılımcıların ifadelerindeki anlamın aktarılmasına ve paylaşılan deneyimin doğru bir şekilde yansıtılmasına dikkat edilmiş, aynı zamanda süreçle ilgili meslektaş teyidi alınmıştır. Bu kapsamda bağımsız bir araştırmacı, ham verilerin analizi sonucu elde edilen tema ve kodları ve araştırma sonuçlarının yazımını eleştirel bir gözle inceleyerek araştırmacıya geri bildirimde bulunmuştur (Creswell, 2007). Verilerin hakikiliği/güvenilirliği ölçütünü tesis edebilmek için ise veri bütününi analiz etmek için oluşturulan kategoriler mantıklı ve tutarlı bir şekilde ilişkilendirilmiş, veri içinde sıklıkla çıkan kavramlara örnekler verilmiş fakat aynı zamanda birbiri ile çelişen veya alternatif örnekleri de açıklanmıştır.

Ayrıca araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu her kategori için ayrı olacak şekilde hazırlanmıştır. Görüşme formu soruları oluşturulurken annelik ile ilgili fenomenolojik araştırma deseninin kullanıldığı tez, makale ve araştırmalardan yararlanılmıştır. Formda yer alan soruların araştırmaya uygunluğuna dair alanın uzmanlarının görüşlerine başvurulmuştur. Her kategoride iki kişi, toplamda altı kişi ile yapılan pilot çalışma sonrasında görüşme formu gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. Görüşme formunda yer alan soruların araştırma probleminin çeşitli boyutlarını ortaya koymaya elverişli olması, öğrenilmek istenen bilgiyi ortaya çıkaracak uygun bir biçim ve üslup ile sorulması ve araştırmanın kapsamı içerisinde yer almasına dikkat edilmiştir (Kümbetoğlu, 2017, s. 83).

Bulgular

Uzman değerlendirmelerinde vurgulanan risklere yönelik algıların yoğunluğu annelik süreçlerinde farklılaşmaktadır. Bununla birlikte çalışmalar risk algısının uzman bilgisinin görünürde daha fazla bilimsel kesinlik ve tahmin edilebilirlik sağladığı durumlarda daha fazla ortaya çıktığına işaret etmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012). Nitekim bu araştırmada da “hamilelik ve doğum” uzmanların daha fazla bilimsel kesinlik ve tahmin edilebilirlik sağladığı, dolayısıyla risk söylemleri doğrultusunda biçimlenen ve risk algısının en yoğun olduğu süreçler olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte çocuk büyüdükçe konu edilen riskler farklılaşmakta ancak annelik deneyimini şekillendirici gücünü korumaya devam etmektedir. Bu bağlamda “katkı maddeli ürünleri tüketmesi, teknoloji ile harcadığı zaman ve ulaştığı içerikler” ve aynı zamanda “hem kendileri hem de sosyal çevre ile kurdukları ilişkiler” risk çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Hamilelik ve Doğum

Başlangıçta çocuğun fiziksel sağlığına odaklanan bilimsel çalışmaların zamanla hem çocuğun bilişsel ve psikolojik sağlığını hem annenin duygu ve davranışlarını tıbbi incelemeye tabi tutması onları müdahale gerektiren alanlar haline getirmiştir (Kanieski,

2010b). Bu gelişmenin arka planında XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern rahatsızlıkların temel açıklaması olarak mikrobun yerini bir ölçüde stresin; tedavi kavramının yerini giderek rehabilitasyon ve bakım kavramlarının almış olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu dönemden itibaren biyomedikal sağlık anlayışının yerine zihin/beden ayrımını sorgulayan, hastalıkların tek bir nedensel çerçeveye yerleştirilemeyeceğini öne süren ve hastayı zihinsel, duygusal ve manevi bütünlüğü içinde ele alan bütüncül sağlık anlayışı gelişmiştir (Turner, 2017, s. 17–19).

Sağlığın doğasına dair anlayışın bu değişimi ise önceden tıbbi konular içinde değerlendirilmeyen konuların tıbbileşmesi ile sonuçlanmıştır. Yeni tıbbi kategoriler yaratılarak gündelik yaşamın önceden tıbbi sayılmayan yönleri tıbbi/medikal problemler olarak kabul edilmiş ve yeniden tanımlanmıştır. Bu kapsamda annenin duygu ve davranışlarının bilimselleştirilmesi annelerin çocuklarına karşı tutum ve davranışlarında takip edecekleri normların sağlıkla bağlantılı hale gelmesine, dolayısıyla anne olma sorumluluğunun zaman içinde genişlemesine neden olmuştur (Beck-Gernsheim, 2005, s. 130).

Söz konusu genişlemeye en başta kadınların en iyi ihtimalle hamile kaldıktan sonra, ancak Waggoner’ın (2017) “sıfırıncı üç aylık dönem/ the zero trimester” olarak kavramsallaştırdığı dönemde, yani hamile kalmadan önce de potansiyel anneler olarak çocuklarının sağlıklı gelişimlerini desteklemek için *gerekli bakımı* yapmaları hususunda uyarılara muhatap olması örnek olarak verilebilir. Söz konusu uyarılar çerçevesinde annenin fiziksel özellikleri; eş ile akrabalık veya genetik hastalık öyküsü, sigara ve alkol kullanımı, psikososyal durumu gibi anneye bağlı faktörler hamilelik ve doğumu tehdit eden en ciddi risk faktörleri olarak öne çıkmaktadır (Aydemir ve Uyar Hazar, 2014). Hamileliğe dair risk algısını yoğunlaştıran bu bakış ile uyumlu bir şekilde hamilelikleri boyunca en yoğun hislerinin ne olduğu sorusu karşısında katılımcıların çoğu en çok endişe duygusu üzerinde durmuştur.

Hamileliğim süresince hiç mutsuz hissetmedim ama korku hissetmiş olabilirim. Hamile kalıyorsunuz ama işte hamilelik süreci, o süreç nasıl geçecek bilmiyorsunuz. İlk defa yaşıyorsunuz. Hani belki bebeği kaybedebilirsiniz. Onu geçtim hamilelik çok iyi gitse bile doğum var. O da çok, bir kadın için travmatik bir süreç çünkü. (K11, 31, 1)

Söz konusu ifadede hamilelik ve doğum üzerinde kontrol kuramamanın travmatize edici nitelikte olduğunun vurgulanması annelerin kendi kontrollerinin dışında kalan risklerle ilgili tutumunu göstermesi açısından dikkate değerdir. Kontrol dışı risklerin neden olduğu endişelerin savuşturulmasında ise uzman bilgisine duyulan güven annelerin Lupton’un (1999) kavramsallaştırmasıyla koruyucu bir koza geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Zira hamilelik ve doğum söz konusu olduğunda katılımcılar genel olarak kendi takiplerini yapan tıp doktoruna “teslim olmaktadır” (K2, 33, 2).

Öte yandan günümüzde hamilelik izleme, ölçüm ile bebeğe yönelik riskler hakkında verdiği bilgi doğrultusunda hareket etmeye teşvik eden uzman tavsiyelerinden oluşan bir bağlama sahiptir (Lupton, 1999). Örneğin bir hamileliğin risk çerçevesi dışında değerlendirilebilmesi için hamile kalan kadının 24 yaşında, asla düşük veya ölü doğum yapmamış olması, en az üç yıl önce normal doğum yoluyla sağlıklı bir bebek dünyaya getirmiş olması gibi kriterlerden bahsetmek mümkündür (Rothman, 2007, s. 30). Bu kriterlerden hemen hemen her sapma ise hamileliğin “riskli” olarak nitelendirilmesi için yeterli olmaktadır (bk. Aydemir ve Uyar Hazar, 2014, s. 820). Bu süreçte uzmanların anne karnındaki bebeğin sağlığının farklı görüntüleme yöntemleri ve kan tetkikleri yoluyla takibi her ne kadar kontrolde kalma hissini pekiştirse de hamileliğe dair risk algısını arttırıcı yönde etki göstermektedir. Zira bu test ve tetkikler ne kadar çok uygulanırsa hamile kadını çevreleyen risk söylemleri de o kadar yoğunlaşmakta ve anne daha fazla seçimle karşı karşıya kalmaktadır (Lupton, 2003, s. 162). Bu argümanı destekler bir şekilde eşiyle genetik bağlantısı olmadığı için çocuklarında herhangi bir rahatsızlık olma ihtimalinin çok düşük olduğunu düşünen bir katılımcı her test, tetkik ve ultrason görüntülemesinde duyduğu endişeye değinmiştir.

Çok endişeyle giriyorsun. Bir şey çıkmayacağını az buçuk biliyorum çünkü genetik olarak bir bağlantımız yok eşimle. Bir akraba evliliği oluşturacak durumdan dolayı, genetik bir bozukluk yok. Dolayısıyla hani bir şeyin olmayacağına emin bir şekilde giriyorsun testlere ama yine de bir tedirginlik hissediyorsun anne olarak. (K6, 38, 3)

Öte yandan uzman bilgisinin konu ettiği daha kesin ve tahmin edilebilir riskler, hamilelik ve doğuma dair risk algısının artması yönünde etki göstermektedir. Nitekim hemşirelik alanında uzmanlığa sahip bir katılımcı (K1, 41, 1) hem sağlık alanındaki kendi uzmanlık bilgisine hem de hamileliğinin takibini yapan tıbbi uzmanın uyarılarına dikkat çekerek nispeten ileri yaşta hamile kalmasının risklerine dair endişesinin down sendromlu bir yeğeninin dünyaya gelmesi ile daha da yoğunlaştığı üzerinde durmuştur. Öte yandan daha önceden sebebi açıklanamayan düşükle sonuçlanan bir hamilelik geçirme de hamileliğin riskli bir süreç olarak algılanması yönünde etki göstermektedir.

İlk hamileliğimde –kaybettiğimiz bebeğimde– öğrendiğimde çok heyecanlanmışım. Çok sürpriz gibi olmuştu ama ikincisinde birazcık daha tedirgin olma duygusu da vardı çünkü atlatmam gereken aşamalar var. Tekrar kayıp olacak mı olmayacak mı bununla alakalı kaygılar vardı. O yüzden ikincisi biraz daha şeydi başlangıcı, doktor takibini daha sık yapma, yolunda mı değil mi, kalbi durdu mu durmadı mı, her şey yolunda mı, kalp atışını ben de göreyim gibi kaygılar vardı. (K9, 32, 1)

Hamile kalabilmek için tıbbi yardım almış olmak ise hem hamilelik hem de doğuma yönelik risk algısını kuvvetlendirmektedir. Beş yıl boyunca tedavi gören ve tüp bebek tedavisi ile ikiz bebeklerini dünyaya getiren bir katılımcı (K4, 38, 2) en çok miyom hastası olmasına bağlı gelişen hamileliğin riskli durumları nedeniyle çocuklarını kaybetmekten korktuğundan bahsetmiştir. Tüp bebek tedavisi ile hamile kalan diğer

bir katılımcıya ait “doktor tüp bebekleri riske atmak istemiyor. O yüzden sezaryene aldı.” (K8, 36, 1) ifadesi de hem doğumun risklerine dair farkındalığı hem de bu konuda uzman otoritesinin kabulünü göstermektedir.

Öte yandan doğum söz konusu olduğunda bebeğe bağlı faktörler ve doğum sırasında yaşanan olumsuz gelişmeler de risk algısını arttırmakta, yine uzmanların risk söylemleri bu durumlarda belirleyici olmaktadır. Örneğin bir katılımcının (K11) bebeğinin hamilelik takibini yapan doktor tarafından beş kilo ve üstünde doğan bebekleri tanımlamak için kullanılan “tosun bebek” olarak teşhisi ve bu teşhisin doğumu zorlaştırıcı bir etken olarak sunumu doğuma dair kaygının artması yönünde etki göstermiştir. Diğer bir katılımcı ise doğumu normal seyrinde devam ederken bebeğin boynuna kordon dolanması nedeniyle sezaryen ile doğuma alınmasını şu şekilde aktarmıştır:

Benim ilk doğumum normal başladı, çok da iyi gidiyordu, doğum esnasındayken, kordon rahimle, çocuğun boğazına dolandı, kordon dolanmadı da, kordon sıkışması diye başka bir şey var. Bu da çocuğun nefessiz kalıp, zekâ özürlü olmasına sebep oluyor, ya da omuz çıkıklığına sebep oluyor. Doğumu özel hastanede yapınca, özel hastane böyle bir riske giremeyeceği için beni hemen sezaryene aldılar. (K6, 38, 3)

Bu bağlamda hamilelik ve doğuma yönelik risk algısındaki artışın kontrolde kalma arzusunu pekiştirdiği söylenebilir. Zira günümüze özgü yaygın risk bilinci temelde risklerin taşıdığı belirsizlik ve tahmin edilemezliği aktif olarak kontrol etme çabası ile ayırt edilmektedir (Giddens, 2018, s. 26). Anneler de kendi kontrollerinin dışında olan ve sadece uzmanın sunduğu bilgi çerçevesinde hakkında bilgi sahibi olabildikleri hamilelik ve doğumun riskleri karşısında onları kontrol etme imkânı veren uzman ile iş birliğini gerekli görmektedir.

Güvenli Bağlanma ve İletişim Sorunları

Anneliğin tıbbileşmesi sonucu doğum sonrasında anne-çocuk ilişkisi dahilindeki sorumlulukların genişlemesi daha çok çocuğun beyin gelişiminin spesifik çocuk yetiştirme pratikleriyle ilişkilendirilmesi ve anne-çocuk arasındaki *bağın* tıbbi bir dikkatle incelenmesiyle bağlantılıdır. Anneler, çocuğun beyin gelişimi için kritik önemde olan ilk yıllarda ona yoğun bakım sağlamanın ve beraber yapılan her şeyin çocuğun bilişsel gelişimi ve gelecek başarısı için ne kadar önemli olduğu yönünde uyarılmaktadır (Wall, 2004, 2010). Bu ise Furedi’ye (2013, s. 106) göre sevmek, uyarmak gibi geçmişte ebeveynliğin doğasından kabul edilen pek çok şeyin yeni öğrenme teorisinin gerektirdiği mecburi ve rasyonel çocuk yetiştirme pratiklerine dönüşümüne işaret etmektedir.

Anne-çocuk arasındaki bağ ise ilk defa 1930-1940’lı yıllarda kurum bakımında kalan çocuklarda görülen davranış sorunları ile Levy’nin (1937) “birincil sevgi açlığı”

olarak adlandırdığı annenin sürekli eksikliği arasında kurulan bağlantıyla tıbbi bir konu niteliği kazanmıştır. Daha sonraki araştırmalarda aile ortamında yetişen çocuklarda da birincil sevgi açlığı tespit edilmiş olması ise odağın çocuktan anneye doğru kaymasına neden olmuştur. Bowlby'in (1951) "anne yoksunluğu" kavramıyla çocuktaki olumsuz gelişimsel özellikler ile annelikteki eksiklikler arasında kurduğu ilişki ise bağlanma literatürü tarafından devam ettirilmiştir (Kanieski, 2010a, s. 337–339).

Zaman içerisinde araştırmaların odağının davranış bozukluklarından riske doğru kayması ise başarılı bağlanmanın koruyucu bir faktör olarak inşa edilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda güvenli bağlanma, akademik ve sosyal başarıyı öngörebilecek çeşitli özelliklerle ilişkilendirilirken güvenli bağlanmanın gerçekleşmemesi sorunlardan kaçınma ve kaygı/güvensizlik nedeniyle psikopatoloji riskleri ile eşleştirilmiştir (Kanieski, 2010a, s. 339). Bilimsel argümanlar temelinde güvenli bağlanmanın koruyucu bir faktör olarak teşhisi ve eksikliğinin çocukta olası bilişsel ve psikolojik sorunlarla ilişkilendirilmesi ise günümüzde annelerin kendi annelik etme kalitelerinde azalmayı bir risk faktörü olarak ele almalarına neden olmaktadır (Kanieski, 2010b).

Bu argümanı destekler bir şekilde çocuğu 0-6 yaş aralığında olan katılımcıların hepsi çocuklarının güvenli bağlanma gerçekleştiremeyeceklerine dair endişelerinden bahsetmişlerdir. Üstelik bu endişeler bebek henüz anne karnındayken başlamaktadır.

Planlamadığım bir hamilelikti ve ben hayatı çok kontrol altına tutmaya çalışan bir insan olduğum için, bir anda ne yapacağımı şaşırdım ve bütün o hamilelik sürecim içerisinde çok sıkıldım. Çünkü aklımda hep şu soru vardı: bir yaşında bir çocuğum var, doğduğunda 2 yaşında olacak ve ben bunların ikisini de anneme emanet edicem, annem bu ikisiyle beraber nasıl baş edecek, ben iki çocuk, ev işi ve iş hayatı bunların hepsini nasıl sürdürürüm. Kızım doğduktan sonra bu sefer daha kısır döngüye dönüp "Ben bu çocuğa bütün hamilelik boyunca neden bunları hissettirdim, neden bunları yaşattım", mesela doğdu, uyumadı. Ben hep bunlara yordum: "Çocuğu çok stresli şey yaptım, hamilelik geçirdim, düzgün beslenmedim hiçbir şeye dikkat etmedim bak çocuk böyle uyumuyor". (K14, 38, 2)

Katılımcının anlatımı günümüzde anne-çocuk ilişkisinin yetişkinlik döneminde güvenli bağlilikler geliştirebilmek için yoğun bir mahremiyet sunan saf bir ilişki olarak ele alındığını ve anne-çocuk arasında kurulan bağın psikolojik açıdan istikrarlaştırıcı niteliğine atfedilen önemi (Giddens, 2014, s. 235) göstermesi açısından dikkate değerdir. Bu öneme binaen anne karnından itibaren güvenli bağlanma başarılması gereken bir şey olarak ele alınmaktadır. Güvenli bağlanmanın nasıl gerçekleşeceği konusunda üzerinde durulan önemli koruyucu faktörlerden biri ise emzirmedir. Uzmanlık alanı psikolojik danışmanlık olan bir katılımcının emzirmenin çocuğa katkısına dair değerlendirmesi bu algının ideal tipik bir örneğini sunmaktadır.

Emziriyorum halen daha. 14,4 aylık kızım. 2 yaşına kadar da emzireceğim. Psikolojik bir bağ (kuruyoruz). Fizyolojik olarak da onu kuvvetlendiriyor. Esasında psikolojik bağlanmanın iki hattı vardır. Biri fiziksel yakınlık diğeri duygusal yakınlık. Emzirmede bu ikisi de var. İlk 24 ay, bağlanmada en önemli aylardır. O yüzden 24 aya kadar emzirmeye devam. (K8, 36, 1)

Bu bağlamda anne-çocuk arasında emzirme ile kurulan fiziksel ve duygusal yakınlık anneliğe ait doğal bir gelişme/ sonuç olmaktan daha çok çocuğa yönelik potansiyel riskleri önlemek için risk bilinçli anne sorumluluklarından biri olarak algılanmakta, Afflerback ve arkadaşlarının (2013) de dikkat çektiği gibi emzirme annenin başarması gereken önemli bir pratik olarak öne çıkmaktadır.

Diğer taraftan hem güvenli bağlanmanın gerçekleşebilmesi hem de çocuğun optimum zihinsel becerileri edinebilmesi için çocukla kaliteli vakit geçirmeleri yönünde uyarılan anneler bu yönde gayret göstermektedir (Wall, 2004, s. 46). Ancak hem “kaliteli vakit” ile ilgili somut bir standardın olmaması hem de gündelik hayat durumlarının gösterilmek istenen gayretin önünde engel oluşturabilmesi annelerin kaygılarını arttırmaktadır. Örneğin bazı katılımcılar çalışıyor olmaları nedeniyle çocuktan uzun bir süre ayrı kalmalarının onun gelişimini olumsuz etkileyeceği yönünde kaygılara sahiptir.

Eve gittiğim an, tamamen dış dünyayı bırakıp, işi gücü vs. çocuğuma odaklanmak istiyorum çünkü zaten 7 – 8 saat beni görmüyor. Bu bende eksik, çocuğumu eksik bırakıyorum gibi hissediyorum kendimi. (K3, 30, 1)

Diğer taraftan ev hanımı olan bazı katılımcılar da ev işleri, birden fazla çocuğa sahip olmak gibi etkenlere bağlı olarak çocuklarına yeterince kaliteli vakit ayıramadıkları için çocuklarının gelişiminde bir olumsuzlukla karşılaşmaktan endişe duymaktadır. Bu nedenle çoğu katılımcı çocuklarıyla geçirdikleri zamanın hem niteliğini hem de niceliğini önemsemekte, bu anlamda gösterilen gayret “çocukla kaliteli vakit geçirdiğinde onun hayatı için önemli bir şey” (K17, 34, 2) ifadesinde görüldüğü gibi hayati önemde kabul edilmektedir.

Ancak yine de kaliteli vakit geçirme ve çocuğun gelecek hayatı arasında kurulan bağlantı ile oluşan endişe çocuk büyüdükçe azalmakta ve katılımcıların bazıları bu anlamda yaptıkları öz sorgulamaları kendi kendilerine yaptıkları bir haksızlık olarak değerlendirmektedir.

Onlara yeterince zaman harcayıp harcamadığımı tartıyorum ama bunun kendime haksızlık etmek olduğunu düşünüyorum sonra, çünkü yeterince harcadığımı düşünüyorum. Çocuklar şimdi o kadar hem sevgi arsız hem zaman arsız yani her şeyi sizden çok fazla istediğini düşünüyorum –en azından kendi çocuklarım için– baba olsun, diğer büyükler olsun, ben olayım, kardeşler birbirine olsun, herkes birbirine yeterince zaman ayırıyor ama onlar için yetmiyor, hep daha fazlasını istiyorlar. (K13, 43, 3)

Annelerin kendilerini çocuğa yakın bakım ve ilgi sunmak zorunda hissettikleri ancak belirli bir sınırı olmayan bu zorunluluğun ister istemez üzerlerinde bir baskı oluşturduğu bağlamda annelik deneyimlerini muhakeme ettikleri, kendilerini rahatlatmaya çalıştıkları bir tablonun ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak bu durum endişe ve kaygıların geride bırakıldığı anlamına gelmemektedir. Bilakis 13-18 yaş

aralığında çocuğu olan katılımcıların çoğu ergenlik dönemindeki çocuğun kendi kontrol alanının dışına çıkıp bağımsızlaşmasından endişe ettiğini ve onunla kurulacak olan iyi bir iletişimin olası problemleri aşmada önemli olduğunu vurgulamıştır. Örneğin bir katılımcı ergenlik çağındaki çocuğuyla sağlıklı bir iletişim kuramaz ise kendi ilişkilerinin bozulmasından duyduğu endişeden yola çıkarak izlediği yolu şu şekilde aktarmıştır:

Sakin olabiliyordum dediğim oluyor. Bağırduğum zaman onu kötü etkilemekten korkuyorum. (Bu yüzden) mesela artık okul, ders konusunda, ders çalış demiyorum 1 senedir. Hani sen büyüdün artık, bunu sana söylememe gerek yok. Sen biliyorsun. Yaparsan bu fırsatlar, kendi çalışmanın önüne çıkacak deyip, ona bıraktım sadece. (K29, 41, 2)

Bu bağlamda genel olarak ergen çocuğun baskı hissetmesine yol açmayacak şekilde onunla ilişkiyi şekillendirecek belli davranış standartlarını benimseme yoluna gidilmektedir. Öneri literatüründe (bk. Güneş, 2019) var olan annenin ergenlik dönemindeki çocuğun gelişimine duyarlı olması, onunla empati ve iyi bir iletişim kurabilmesinin temel önemde olduğu görüşü anneler tarafından desteklenmekte, ergenlik çağındaki çocukla olası iletişim sorunları risk faktörü olarak değerlendirilmektedir.

Katkı Maddeli Ürünler ve Antibiyotik

Çağdaş kültürel bilim eleştirisi, modern bilimin ekonomik avantajlara odaklanan bakış açısının risklerin artmasına örtük olarak izin vermesini, Beck'in (2011, s. 89–94) tabiriyle “risk körlüğü”nü sorunsallaştırarak bilimsel teknik rasyonelliğe alternatif üretme hedefine sahiptir. Bu hedef ise bilimin bilimsel rasyonelliğin kendi ürettiği risk ve yan etkileri görünür hale getirdiği ve bir problematiğin nesnesine dönüştüğü düşünüşsel bilimselleşme aşamasına taşımıştır. Risklerin oluşmasına neden olan bilim, bu süreçte riskleri tanımlama ve riskler karşısında çözüm üretme yönünde araçsallaşarak analiz etmesi ve üstesinden gelmesi gereken sorunların hem ürünü hem de üreticisi konumuna gelmiştir (Beck, 2011, s. 233).

Düşünüşsel bilimselleşme sürecinin annelik üzerindeki etkisi katkı maddeleri ürünlerin tüketimin annelerin risk algılarının yoğunlaştığı konulardan birini teşkil etmesidir. Çocuğun oynadığı oyuncak, tükettiği besin, giyimi söz konusu olduğunda doğal olan tercih edilmekte, katkı maddesi veya kanserojen bileşen içeren ürünler çocuğun sağlığına yönelik birer risk unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bebeklik döneminde söz konusu kaygı daha çok bebeğin anne sütü ile beslenmesi, mümkün mertebe formül mama ile beslenmekten kaçınılması ile kendini dışa vurmaktadır. Zira birkaç on yıl önce bebek beslemenin modern ve bilimsel yolu olarak emzirmeden biberonla beslenmeye doğru değişim nasıl ki annelere bilimsel bilginin rehberliğinde teşvik ediliyorduyduysa bugün anneler tıbbi ve nörobilimsel çalışmalara referans verilerek bebeklerini emzirme yönünde teşvik edilmektedir (Faircloth, 2014, s. 162).Formül

süt/mama kullanımının çocuğun *immün sisteminin* yeterince gelişmemesinden anne çocuk arasında güvenli bağlanmanın gerçekleşmemesine kadar farklı sorunlarla ilişkilendirilmesi neticesinde anneler formül süt/ mama kullanımını bebeğin sağlığını tehdit eden bir risk faktörü olarak ele almaktadır (Afflerback ve ark., 2013).

Biz geceleri kalkıp ablamdan süt almaya gidiyorduk mama vermemek için. Yani içinde ne olduğunu bilmediğim bir şeyi çocuğuma vermek istemiyordum. Doğal olmadığı için aç kalsın ama o mamayı yemesin modundaydım. Onu çocuğuma verirsem ileriki zamanlarda çocuğumda bir sorun olacağını düşünüyordum. (K5, 31, 2)

Katılımcının anlatımı, günümüzde annelerin çocuğu sadece acil tehditlere karşı değil aynı zamanda fiziksel, bilişsel ve psikolojik olarak sağlıklı yetişkinliğe doğru gelişimlerine ket vurabilecek herhangi bir tehlikeye karşı da önlem alma sorumluluğunu kendilerinde gördüklerini gözler önünde sermektedir. Katkı maddeli ürünlerin tüketimi bağlamında bu sorumluluk gereği çocuğu 0-6 yaş aralığında olan katılımcılar bebeğin katı gıda tüketmeye başlamasıyla “organik, şekersiz ve glütensiz” ürünleri tercih etmektedir. Çocuğun beslenmesi ve takip edilecek diyetin ne olacağı konusunda Canan Karatay, İbrahim Saraçoğlu ve Aidin Salih³ gibi uzmanların yanı sıra bizzat çocuğun sağlığını takip eden uzmanların yönlendirmeleri ve sosyal medya hesabı kullanan uzmanların paylaşımları dikkate alınmaktadır. Söz konusu uzmanların katkı maddeleri, şeker ve glütene çocuğun hem fiziksel hem de psikolojik sağlığına yönelik birer tehdit olarak ele alması annelerin tercihlerinde etkili olmaktadır. Örneğin bir katılımcı Aidin Salih’in *Gerçek Tıp (Yitik Şifa)* adlı kitabından yola çıkarak çocuğun beslenmesi konusunda şunlara dikkat etmektedir:

Gerçek Tıp (Yitik Şifa). Şu anda çok popüler bir kitap. Herkesin okuyup uygulamaya çalıştığı bir kitap. Orada bütün katkı maddelerinden bahsediyor. Sakızın içindeki katkı maddelerini bile okuyunca artık sakız çiğnemiyorum ve çiğnetmiyorum. O kadar çok fazla katkı maddesi var ki. Aspartam diye bir şey var mesela. Bunun beyne zarar verdiği yazıyor. Ben şu an hiçbir şey yedirtmeyen, abur cubur yedirtmeyen anne modundayım. (K5, 31, 2)

Bu bağlamda Szerszynski’nin (1996) de altını çizdiği gibi ekolojik bir duyarlılık ile kendini ortaya koyan uzman önerilerinin modernitenin ürettiği risk ve tehlikelere dair bilimsel ve tarafsız iddialarının oluşturduğu ahlaki atmosferde çocuklarını korumak isteyen anneler söz konusu iddialara referansla tercihlerini oluşturmaktadır. Zira söz konusu uzmanların önerileri daha sağlıklı olanı temsil etmektedir.

Hazır evde işte, nasıl diyeyim, unla munla herhangi bir şey yapmadık, pirinç unuyla falan yapıyorlarmış ya eskiden. Hani o konuda doktorun da çok desteği oldu ek gıdada neler yapabiliriz, nasıl şeyler hazırlayabiliriz. Özellikle benim Instagram’da takip ettiğim doktorlar var, onlarla yazışıyorum mesela ek gıdada falan... (K11, 31, 1)

3 Biyoloji, kimya ve tıp alanında uzmanlıkları bulunan bu isimler, alternatif tıp uygulamalarını temel tedavi metotları olarak kabul etmeleri ve bitkisel tedavi metotlarının kullanımları üzerine yaptıkları çalışma ve açıklamalar ile öne çıkmaktadır. Kendi yaklaşım, görüş ve tavsiyelerini popüler kitaplar ile yayımlamış olmaları ise onların anneler tarafından bilinirliğini arttırmıştır.

Faircloth'a (2014, s. 162) göre bugün annelik bağlamında yetkin görülen uzman bilgileri, modern bilime karşı bir savaş olarak görülen ancak, kendisinden uzaklaşmak yerine sadece "doğaya geri dönüş" ile yeni bir yüz kazanmış bir bilimdir. Annelerin katkı maddeli ürünlerin çocuk için oluşturduğu tehlikeler karşısında alternatif bilimsel argümanları dikkate alması, ancak söz konusu argümanların bilimsel niteliklerinin sağladığı otoriteyi onaylamaları bu argümanı destekler niteliktedir.

Çocuklar büyüdükçe de katkı maddeli ürünlerin tüketimi konusunda söz konusu tutum devam etmektedir. Ancak bazı katılımcılar anneanne-babanne tarzı/kültürel beslenme olarak tanımladıkları bir beslenme tarzını benimsedikleri üzerinde durmuştur. Bu noktada tüketilen besinin "şekersiz, glütensiz, organik" gibi nitelikleri öne çıkmamaktadır. Buradan yola çıkarak risklere yönelik algıların sadece nesnel olmadığını ve annelerin habituslarının⁴ temel oluşturduğu duygusal bir yapılanma içinde şekillendiği yorumu yapılabilir. Zira doğal beslenme konusunda keskinlikler çocuk yaş aldıkça biraz daha geride bırakılmakta ve yapılan tercihlerde "biz böyle alıştık" şeklinde ifade edilen bir motivasyonun etkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla katkı maddeli ürünlerin tüketimi ile ilgili risk ve tehlikelerin, aynı zamanda Lash'in (1993, s. 9) estetik düşünümSELLİK olarak kavramsallaştırdığı bireyin kültürel olarak öğrenip paylaştığı varsayım ve tercihlerine dayanan bir anlayış çerçevesinde değerlendirildiği söylenebilir. Örneğin iki çocuğu da ergenlik döneminde bulunan Denizlili bir katılımcı biber, ceviz, üzüm, domates gibi ürünleri kendi köylerinden temin ettiği için kendini şanslı görse de doğal ürünleri organik pazarlarda aramayı anlamlı bulmamaktadır.

Her sene köye gidip bir hafta minimum kalmaya çalışıyorum, yani zaten tarhana odur budur bir sürü doğal ürün bana doğal olarak geliyor. Ben onları gidip de organik pazarlarda aramıyorum. Şimdi bir de şöyle bir şey var, yani beslenme konusunda takık değilim. Çünkü ben her şeyi yiyen bir insanım. İlla onun organığı... Hiç de inanmıyorum organik diye ya ben Türkiye'de organik bir şey olabileceğine inanmıyorum. Her taraf ilaç nasıl olacak yani fabrika var, araba var onların çok ütöpik şeyler olduğunu, kandırmaca olduğunu düşünüyorum gerçekten. Ama tabii ki paket çorba yapmam mesela. Yani ne bileyim mümkün olmadığınca işte hazır salatalar, hazır bilmem yemeklikler köfteler falan yani mümkün olmadığınca bunları yapmam. (K36, 49, 2)

Katılımcının anlatımı doğal olanın kültürel bir hassasiyet olarak onaylansa dahi günümüzde doğal olarak tanımlanan şeyin ne kadar doğal olabileceğini problematize etmesi açısından dikkate değerdir. Ayrıca fabrika, araba, paket çorba, hazır salata gibi

4 Bourdieu'a göre "habitus" davranış ve düşünmeyi yönlendiren sosyal norm veya eğilimlerdir. Bu bağlamda *habitus*, toplumun insanlara düşünce, his ve davranış düzeyinde kalıcı ve devamlı yapılandırılmış eğilimler kazandırarak onlara yatırım yapma biçimidir. Bir başka ifade ile nesnel sosyal yapının içselleştirilip bir dizi kişisel, bilişsel ve somatik niteliğe dönüşmesini, böylece bireysel aktörlerin öznel eylem yapıları ile sosyal alanın mevcut nesnel yapı ve gereksinimleri arasında belli bir orantının oluşmasını sağlayan habitus, bir eğilim sistemi (süreç içerisinde edinilmiş algılama, düşünce ve eylem şemaları) olma özelliği ile bireysel eğilimleri karşılaştıkları nesnel koşullar çerçevesinde geliştirici bir güce sahiptir (Nicolaeescu, 2010, s. 4). Dolayısıyla habitus bir bağlamdan diğerine aktarılabilir, devamlılık arz eden niteliğinin yanı sıra aynı zamanda belirli bağlam ve zamanla ilişkili olarak değişen kalıplara da yol açabilen toplumsal bir süreçte yaratılır. Dolayısıyla habitus mutlak anlamda sabit ve kalıcı değildir, beklenmedik durumlarda ve uzun bir tarihsel süreçte değişebilir (Navarro, 2006, s. 16).

modern gelişmeye özgü simgelere yönelik risk algısı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Stearney'nin (1994) de dikkat çektiği gibi anneler modernitenin kendi ürettiği risk ve tehlikeler karşısında duyulan tepkiselliğin motive ettiği ekolojik duyarlılığı onaylasalar da riskler karşısında alınan bireysel önlemlerin aslında sorunları çözmediği görüşü kendine yer bulmuştur. Bu bağlamda uzmanların risk söylemleri ve bilimsel olarak kanıtlanmış önerileri dikkate alınsa dahi bunların gündelik hayata intibakı ve risklerin bireyselleşmesi ile ortaya çıkan riskli tercihlerde bulunma zorunluluğu (Beck, 2011) sorgulanmaktadır.

Ancak bireysel çabaların yeterli olmadığına dair düşünceler, önlem alma ve ihtiyatlı davranma zorunluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Risk ve tehlikeler konusunda taşınan kaygılar ve onlar karşısında hissedilen çocuğu koruma sorumluluğu her daim varlığını korumaktadır. Bununla birlikte birçok katılımcının çocuklar küçükken babaya, çocuklar büyüdükçe çocuğun beraber vakit geçirdiği arkadaş çevresine işaret ederek bunların desteği olmadığı için çocuğu yeteri kadar koruyamadıklarını düşünmeleri ilgi çekicidir. Bu bağlamda annelerin çocuğun somut veya potansiyel risklerden korunamaması suçunun kendilerinde olmadığına dikkat çekerek ontolojik güvenlik duygularını devam ettirmek istedikleri yorumu yapılabilir. Zira genel olarak çocuğa yönelik her türlü riski rasyonel bir şekilde ele alıp yönetemeyen anneler suçlayıcı bir dile maruz kalmaktadır. Miller'ın (2010, s. 17) de vurguladığı gibi suçlayıcı bir dile sahip değerlendirmelerin anneler üzerindeki en önemli etkisi ise riski azaltan uygun ve sorumlu bir ihtiyatlılığa dayanan ontolojik güvenliği annelik boyunca muhafaza etme çabasıdır. Bu çaba doğrultusunda ihtiyatlı ve risk bilinçli kararların uygulanmadığı durumların sorumluluğunun dışlandığı değerlendirilmesi uygun gözükmemektedir.

Öte yandan tek bir katılımcı antibiyotik kullanımının yan etkileri ve risklerine karşı çocuğu hastalandığında alternatif bir tedavi yöntemi olan biorezonans ile tedavi yoluna gittiğini belirtmiştir. Aslında Güngör'ün (2019) de dikkat çektiği gibi bilinçsiz antibiyotik kullanımı çocuğu yeni enfeksiyonlara açık hale getirme, çocuğun mikroplara karşı direnç geliştirmesi gibi riskler taşımaktadır. Söz konusu risklere dair bilginin farklı mecralarda toplumsallaşması ile pek çok anne çocukların antibiyotik kullanımı söz konusu olduğunda en azından riskleri sınırlandırmak istemektedir. Ancak bu örnek modern bilimin ürettiği risklere dair farkındalığa bağlı olarak annelerin alternatif bilimin sunduğu imkânlarla yönelmesini örneklendirmesi açısından önem taşımaktadır.

Büyük kızım sürekli antibiyotik kullandı. Hani o zaman ben böyle bir olayı bilmiyordum. Biorezonans olayını ama artık ikinci kızımda bu kadar hastalık, yoruldu. Zaten sürekli ilk kızımda doktorlar, antibiyotikler artık ikincisinde baktım sürekli ateş, sabahlar olmuyordu hani, sürekli çocuk hastalanıyor. Böyle yoruldu artık yeter dedim. Bir anda da tevaful işte sınıf arkadaşının annesi bu işi yapıyor öğrenince, dedim bu bana hikmettir. Bir de bunu deneyeyim dedim. Sonucunu da gördüğüm için ki ciddi görüyorum. O yüzden geri adım atmak istemiyorum. (K2, 33, 2)

Bu bağlamda annelerin çocuğu modern bilimin ürettiği risk ve yan etkilerden korumak için karşlarına çıkan alternatif eylem imkânları karşısında düşünömsel bir tutum geliştirip tercihte bulundukları söylenebilir. Söz konusu eylem imkânları ise kendilerini bilime dayandırarak anneler gözünde meşruiyet kazanmaktadır. Bu nokta ise bugün bilime güvenin bir inanç meselesine dönüşümüne işaret etmektedir (Irwin ve ark., 2005, s. 86).

Teknoloji Kullanımı

Çocukların teknoloji kullanımı ile ilgili bilimsel çalışmalar teknolojik cihazların kullanım süresinin ve izlenen içeriklerin sınırlandırılmamasının hem fiziksel sağlık risklerine neden olduğu hem de bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimi olumsuz etkilediği üzerinde durmaktadır (Mustafaoğlu ve ark., 2018). Dolayısıyla doğal tehlikeleri insanın kontrolüne tâbi kılan bir gelişme olarak teknolojinin fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal olumsuz etkileri yeni risk alanları olarak annelerin gündemini oluşturmaktadır (Furedi, 2017). Düşünömsel bilimselleşmeyi örnekler bir biçimde teknoloji kullanım süresindeki artış ve ulaşılan içerikler, katılımcıların çoğu tarafından bilimsel argümanlara yaslanarak birer risk faktörü olarak teşhis edilmiştir. Bununla birlikte özellikle çocuk küçükken teknoloji ile fazla meşguliyet, daha çok bilişsel gelişimi için bir tehdit olarak görölmektedir.

Ben bir de çocuğa çok fazla telefon, tablet verilmesi taraftarı değilim. Çocuğun tabletle izleyeceğine ver önüne kalemi kâğıdı birlikte yazın çizin. Değil mi? Ben buna çok karşıyım işte, teknolojiyle çocukların uyutulmasına. Beyinleri de kötü etkileniyor bundan. (K12, 31, 1)

Çocuk büyüdükçe ise hem kaliteli vakit geçirme ve güvenli bir ilişki tesis etme isteği hem de çocuğun performansının düşmesi ve dikkatinin dağılması gibi riskler öne çıkmaktadır. Örneğin biri 9 diğeri 5 yaşında iki çocuğu olan bir katılımcı (K17, 34, 2) akşam telefona bakılmasını istemediği, teknolojiden uzakta ailecek beraber vakit geçirmenin çocuğun sosyal gelişimi için taşıdığı önem üzerinde durmuştur. Biri 14 diğeri 10 yaşında iki çocuğu olan diğeri bir katılımcı ise çocukların izledikleri video ve oyunların içerikleri konusundaki hassasiyetine dikkat çekerek bunu nasıl kontrol etmeye çalıştığını ve gereğinden fazla teknoloji ile meşguliyetin risklerini şu şekilde getirmiştir:

Yükledikleri oyunları, izledikleri çizgi filmleri sürekli takip edemiyorum. Serbest bıraktığım zaman ikisinde de olumsuz bir şey yaşamadım. Ama yine de eline kumanda vermek bana kontrol dışı gibi, bırakıp gitmek gibi geliyor. Tam içeriklerini bilemesem de oynadığı ya da izlediği şeylerin ne olduğunu kontrol etmeye çalışıyorum. Hangi yaş grubuna yönelik, kötü yorum almış mı diye bakıyorum. Yanımda oynamasını istiyorum. Bir taraftan da performanslarını düşürüyor. Dikkatleri dağılıyor. (K30, 37, 2)

Katılımcının anlatımında teknoloji kullanımının süresi ve ulaşılan içeriklerin kontrolü ile çocuğun performansı arasında kurulan bağlantı dikkate değerdir. Özellikle

ergenlik dönemindeki çocuğun teknoloji ile fazla mesai harcaması eğitim hayatından kopma şeklinde ifade edilen bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu noktada anneler hem çocuğun fiziksel, bilişsel, psikolojik ve sosyal gelişimini korumak hem de onun hayat başarısını garanti edebilmek adına çocuğun teknoloji kullanımını sınırlandırma yoluna gitmektedir.

Sosyal Çevre

Bugün özellikle çocuk istismarı vakaları ve yabancıların çocuk için teşkil ettiği tehlikelere dair haber ve hikayelerle medyanın teşvik ettiği risklerle ilgili uğraş, annelerin diğer yetişkinleri çocuklarına yönelik bir tehlike kaynağı olarak görmesine neden olmaktadır (Bristow, 2014). Bazı katılımcıların kendi yakın çevreleri dışındaki insanları birer tehdit unsuru olarak algılaması ve çocuklarını bu çevreden nasıl koruyacaklarına dair taşıdıkları endişeleri dile getirmeleri de bu doğrultuda yoğunlaşan ve genişleyen risk algısını göstermektedir. Özellikle kozmopolit bir şehir olan İstanbul'da farklı insanlarla aynı mekânı paylaşma zorunluluğu çocuğun güvenliği için riskli bulunmaktadır.

Hakikaten, kime nasıl bırakacaksınız yani okuduğum hikâyeleri, hepimizin bloglarda şurada burada okuduğumuz taciz hikâyelerini düşündükten sonra, insan çocuğunu ders çalışmaya bile yan komşuya acaba olduğumuz bir noktadayız çünkü hepimiz, orada babası var mı, orada dedesi var mı? Falan gibi kabuslar görüyoruz. (K15, 41, 2)

Bununla birlikte sosyal çevreye yönelik risk algısı sadece taciz ve istismar tehlikesiyle bağlantılı değildir. Örneğin çocukları okul çağına gelen bazı katılımcılar akran zorbalığından endişe duymaktadır. Pek çok çalışma akran zorbalığının kaygı, kızgınlık ve çaresizlik duyguları, depresyon, okulu sevmeme ve akademik başarıda düşüş, kendini değersiz ve mutsuz hissetme, dışlanmışlık ve yalnız kalma gibi sorunlara neden olacağı üzerinde durmaktadır (bk. Gökler, 2009). Bu doğrultuda bazı katılımcılar çocuğunun diğer çocuklar tarafından fiziksel veya duygusal anlamda şiddete maruz kalma ihtimalini onun güvenliğine yönelik bir risk olarak algılamaktadır.

Çocuğumun güven içinde olmasını istiyorum. Arkadaşları tarafından kötü bir davranışa maruz kalmamasını istiyorum. (K21, 35, 2)

Bu nedenle anneler okul tercihlerinde çocuğun sosyalleşeceği çevrenin muhit, veli profili, dünya görüşü ve değerler gibi özelliklerine dikkat etmektedir. Mesela bazı katılımcılar okulun “çevresinin biraz daha nezih” (K24, 35, 2) olmasının çocuğun devam edeceği okula karar verirken kendilerini etkilediğini belirtmiştir. Okulun bulunduğu muhitin özellikleri ise “eğitilmiş bir kitle” (K17, 34, 2) olarak nitelendirilen veli profili ile eşleştirilmiştir. Öte yandan çocukları 13-18 yaş aralığında olan katılımcılar anlatımlarında daha çok çocukların kendilerince uygun davranış ve değerlere sahip olmayan arkadaşlar edinmeleri ile ilgili endişelere değinmişlerdir.

Okulunda çok fazla dövme, hızlı, küpeli tarzlı insanlar var, etrafta çok fazla insan var. Arkadaşları Instagram’da bu yaşta, hatta bu yaşta değil, geçen seneki yaşında içkili fotoğraflar paylaşıyorlardı. Bunları da bana gösteriyor bak bu böyle yapmış, şu şöyle yapmış diye. O yaşta çok aşırı makyaj yapıp bunu yayınlayan ve saçma sapan pozlar veren arkadaşları var. (K27, 45, 1)

Katılımcının çocuğun arkadaş çevresi ile ilgili yargıları, orta-orta üstü sosyoekonomik statüye eşlik eden hayat tarzının brüt bir sonucu olarak elde edilen kültürleşme ürünleri olarak ele almak mümkündür (Hunter, 1993). Bununla birlikte aynı hayat tarzını yapılandıran önemli bir kültürel bileşen olan risk bilinçli annelik, çocuğun gelecekteki şanslarını optimize etmek için anneye çocuğun hayatını planlama, kontrol etme ve yönetme sorumluluğunu yüklemektedir (Wall, 2010). Dolayısıyla ergenlik döneminde çocuğun annenin kontrol alanının dışına çıkması ve aynı zamanda çocuğun diğer insanları değerlendirme konusunda tecrübesiz olarak görülmesi söz konusu kaygıyı pekiştirici yönde etki göstermektedir.

Aileleriyle tanışmak istiyorum arkadaşlarının çünkü yanlış birileriyle tanışmasını, karşılaşmasını istemiyorum. Biraz tecrübesiz de bu konuda, herkesle arkadaş olabileceğini düşünüyor ya da ne bileyim doğru insanları seçebilir mi, seçemez mi ondan bir şey yapıyorum. Kaygılanıyorum. (K25, 43, 3)

Kısaca belirtmek gerekirse risklere dair algının oluşmasında sahip olunan hayat tarzı, ahlaki ve kültürel olarak öğrenilen ve paylaşılan varsayımlar da uzmanların bilimsel risk argümanlarının toplumsal alana yayılması kadar etkili oluyor gözükmektedir. Dolayısıyla risk algılarının bilimsel argümanların işaret ettiği nesnel parametreler ile hayat tarzı ve alışkanlıkların beraberinde getirdiği öznel parametrelerin bir arada bulunduğu zeminde oluştuğunu söylemek mümkündür.

Sonuç

Çağdaş risklerin müphem doğası karşısında annelik yaparken eski gelenek ve alışkanlıklar bir zamanlar sağladıkları kesinlikleri artık sağlayamaz durumdadır. Bu nedenle günümüz anneleri için kitabî, güvenilir ve bilimsel bilgiler, bu bilgileri kendi çocuklarını yetiştirme deneyiminden alan geleneksel annelik bilgisinin önüne geçmektedir (Teke, 2014, s. 43). Uzman görüş ve önerileri ise çocuğun fiziksel, psikolojik ve bilişsel sağlığını geliştirme ve/veya olumsuz gelişimini engellemeye yönelik uygun davranış ve tutumları tanımlayarak ve uygun olmayan davranış ve tutumların sınırlandırılmasını destekleyerek annelik üzerinde etki göstermektedir. Ancak bilimsel bilgi ve görüşlerin düşünümsel bilimselleşme süreçlerine tâbi olması yenilenen, değişen ve çoğullaşan uzman risk argümanlarının takip edilmesi, onlar arasından tercihte bulunulması, annelik deneyiminin söz konusu tercih doğrultusunda gözden geçirilmesi ve gerektiğinde tekrar düzenlenmesi anlamını taşımaktadır. Üstelik başlangıçta daha çok fiziksel eksende tanımlanan çocuğun ihtiyaçlarının çerçevesi zaman içerisinde bilişsel ve psikolojik alanlara doğru genişlemiştir.

Bununla birlikte bu araştırmanın ilk önemli bulgusu, Lupton (1999) ve Rothman'ın (2007) çalışmalarını destekler bir şekilde belirsizlik ve risk algısının, bilimsel anlamda daha kesin ve tahmin edilebilir risklerin konu edildiği hamilelik ve doğum süreçlerinde daha fazla ortaya çıktığıdır. Üstelik kontrolde kalma hissini pekiştirse dahi bebeğin farklı görüntüleme ve kan tetkikleri yoluyla takibi risk algısını azaltmak yerine artırıcı yönde etki göstermektedir. Diğer taraftan çocuk dünyaya geldikten sonra onun fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlığına yönelik olası riskler hakkında gelişen bir farkındalık bulunmaktadır. Çocuğun fiziksel sağlığına yönelik en başta modern bilimin ürünü olan katkı maddeleri/kanserojen içerikler birer tehdit olarak ele alınmaktadır. Söz konu içeriklerin taşıdığı riskler karşısında modern bilime alternatif yaklaşımı benimseyen uzmanların önerileri daha tarafsız olmaları ve daha sağlıklı olanı temsil etmeleri açısından değerli bulunmaktadır. Bu bağlamda annelerin risklere dair bilinç artışının Beck'in (2011) tabiriyle bilimin büyüünün bozulması ile eş zamanlı gerçekleşen bir olgu olduğu göze çarpmaktadır.

Ancak çocuk büyüdükçe kanserojen/ katkı maddeli ürünlerin tüketimi ile ilgili ilk çocukluk dönemindeki kadar idealist bir tutum sergilenmemektedir. Zira kanserojen/ katkı maddeli ürünlerin taşıdığı riskler karşısında alınan bireysel önlemlerin sorunu tam olarak çözmediği ve dolayısıyla riskleri önlemek ve yönetmek konusundaki çabanın beyhude olduğu düşünülmektedir. Alternatif bilimsel öneriler dikkate alınsa dahi bunların gerçek gündelik hayata intibakı ile ilgili sorgulama, Beck-Gernsheim'in (1996) de dikkat çektiği gibi "çocuğun yaşam çıktıları için daha geniş bir alanda sorumluluk alma ve bilgi iddiaların sunduğu eylem imkânlarından tercihte bulunma zorunluluğu"na yönelik bir eleştiri ile kendini dışa vurmaktadır.

Öte yandan çocuğun psikolojik ve bilişsel gelişimi söz konusu olduğunda çocukta güvenli bağlanma duygusunun gelişimini sekteye uğratabilecek herhangi bir faktör olası psikolojik ve duygusal sorunlarla eşleştirilmektedir. Bu kapsamda Jordan ve arkadaşlarının (1994, s. 5–6) çalışmasını destekler bir şekilde hem çocuğa yeterli seviyede duyarlılık göstermenin hem de onun yetenek ve potansiyelini desteklemenin bir yolu olarak çocukla geçirdikleri vaktin en azından belirli bir kısmının daha programlı ve belirli bir amaca yönelik olması gerektiğine inanılmaktadır. Bu doğrultuda hem çocuğun teknoloji ile harcadığı hem de çocukla birebir geçirilen vaktin niceliği ve niteliğini kontrol etme sorumluluğu kucaklanmaktadır. Bununla birlikte anne kendi koşulları çerçevesinde bu anlamda ne kadar gayret gösterirse göstereceği yetersiz ve suçlu hissetmektedir. Zira çocuğu tehdit eden risklerin yönetilmesi hususunda çizilen idealin belirli bir sınırı bulunmamaktadır.

Ancak çocuk büyüdükçe suçluluk duygusunun bir ölçüde azaldığı ve hatta bu tarz bir sorgulamanın haksızlık olarak değerlendirildiği göze çarpmaktadır. Fakat bu, çocuğun sağlıklı gelişimi ile ilgili kaygıların geride bırakıldığı anlamına gelmemektedir.

Nitekim çocuk yaş aldıkça onunla iyi bir iletişim kurmak olası problemlerin aşılmasında kilit bir önem taşımaktadır. İyi bir iletişimin nasıl kurulacağı noktasında ise Irwin'ın (2017) çalışması ile uyumlu bir şekilde annenin çocuğun gelişimine duyarlı olması, onun ihtiyaçlarını ve gelişimini doğru okuyup kendini ona uygun konumlandırması ve onunla empati kurabilmesi annenin sahip olması gereken hasletler olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte kazanılan tecrübe ile gündelik deneyimler karşısında kitabî bilgi muhakeme edilmekte, annenin koşul ve deneyimleri çerçevesinde daha fazla yorumlanmaktadır. Bu durum, çocuğu olsun veya olmasın pek çok kadının etkisinde olduğu çağdaş annelik idealini toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden tartışan ve “baskıcı” olarak nitelendiren feminist literatüre (Badinter, 2017; Chodorow, 1978; Thurer, 1994) karşılık kadınların aslında gönüllü olarak çağdaş annelik idealinin gereklerine uydukları ve bu ideali kendi koşul ve şartlarına göre uyarladıklarının altını çizen saha çalışmaları (Arendell, 2000) ile uyum göstermektedir.

Bunun yanı sıra günümüzde anne-çocuk ve diğer yetişkinler-çocuk arasındaki ilişkiler de giderek risk çerçevesinde değerlendirilmektedir. Anne-çocuk ilişkisini kapsamına alan risk değerlendirmeleri öncelikle anne-çocuk arasındaki güven ilişkisine ve çocuğun güvenli bağlanma duygusunun gelişimine odaklanmaktadır. Ancak Hays'ın (1996, s. 48) de dikkat çektiği üzere güvenli bağlanmanın gerçekleşebilmesi için anne-çocuk ilişkisinde takip edilmesi gereken birtakım kriterlerin tanımlanması, annenin sunduğu sevgi, bakım gibi soyut niteliklerin rasyonelleştirilmesine neden olmaktadır. Bu durum ise Macvarish'in (2016, s. 84) de üzerinde durduğu üzere gündelik hayatta anneliğe özgü kendiliğindenliğin yerine amaç odaklı bakış açısını pekiştirici etki göstermektedir.

Ayrıca riskle ilgili güncel uğraşı, ebeveynleri diğer yetişkinleri potansiyel bir koruma kaynağı olmaktan çok, çocuklarına yönelik bir tehlike kaynağı olarak görmeye teşvik etmektedir (Bristow, 2014, s. 10). Sosyal çevreye dair yoğunlaşan risk algısı bu argümanı desteklemektedir. Bu bağlamda özellikle bilgi ve iletişim sistemlerine artan bağımlılık ile riski anlama ve kontrol etme kapasitesindeki azalmanın etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira Furedi'nin (2013) de dikkat çektiği üzere bir çocuğun kaçırılışı vb. hikâyelerin medya vasıtasıyla annelerin kişisel gündemlerine düşmesi, aynı tehlikelerin kendi çocukları için de somut birer risk oluşturduğu yönünde oluşan algıyı artırıcı yönde etki göstermektedir.

Ayrıca risklere yönelik algının her zaman rasyonalist bir süreçte ortaya çıktığını düşünmek pek doğru değildir (Lupton, 1999, s. 121). Bilinçli bir sorunsallaştırma içermeyen risk algılarının anlaşılmasında ise belirli alışkanlıklar ve yönelimler bütününe içeren hayat tarzının kaynaklık ettiği estetik düşünümSELLİK riskleri değerlendirme ve yönetme konusunda seçeneklerin düzenli bir örüntü içerisinde bağlantılandırılmasına imkân verdiği için önem taşımaktadır (Giddens, 2014, s. 112).

Bu bağlamda annelik yaparken çocuğa yönelik risklerin önlenmesi ve yönetilmesi konusunda bireysel olarak üstlenilen sorumluluk, belirli bir hayat tarzına işaret eden bir ahlak biçimi – çocuğu güvende tutmayı birincil değer olarak kabul eden risk yönetimi/risk alanında uzmana güven– olarak egemenlik kazanmıştır (Lee, 2014b).

Risk bilinçli annelik olarak ifade ettiğimiz bu kod, anne açısından sonuç ve/veya bedellerine bakılmaksızın çocuğa yönelik çok küçük veya çok az anlaşılmış olsa dahi tüm riskleri azaltan davranış ve tutumları kapsamaktadır. Ancak hem çocuğun gelişimini desteklemek hem de kendi kontrol alanının dışında da olsa çocuğu mevcut ve potansiyel tehlikelere karşı korumak konusunda birincil derecede sorumluluğu anneye veren bu bakış açısı çocuğun gerçekten neye ihtiyaç duyduğu ile onun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimi arasındaki ayrımı belirsizleştirmektedir. Bu durum ise toplumdaki çocuklar ile yetişkinler arasındaki enformel kendiliğinden etkileşimin faydalı olduğu anlayışını zayıflatmakta, ailenin temelinde yer alan ebeveyn ile çocuk arasındaki karşılıklı ilişkilerinin çocuğun lehine zedelendiği ve aile içindeki sosyal ilişkilerin tersine döndüğü bir bağlam ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu bağlama karşılık bu araştırma tıbbi-psikolojik-pedagojik bilimsel argümanlarda yer alan risk söylemlerinin geliştirilmesi ve toplumsallaşmasında annelerin öznelliklerinin ve sahadan alınan dönütlerin de değerlendirilmesi ihtiyacına işaret etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Adam, B., & Van Loon, J. (2005). Introduction: Repositioning risk; the challenge for social theory. In B. Adam, U. Beck, & J. Van Loon (Eds.), *The risk society and beyond critical issues for social theory* (pp. 1–33). Sage.
- Afflerback, S., Carter, S. K., Koontz Anthony, A., & Grauerholz, L. (2013). Infant-feeding consumerism in the age of intensive mothering and risk society. *Journal of Consumer Culture*, 13(3), 387–405. <https://doi.org/10.1177/1469540513485271>
- Arendell, T. (2000). Conceiving and investigating motherhood: The decade's scholarship. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1192–1207.
- Aydemir, H. ve Uyar Hazar, H. (2014). Düşük riskli, riskli, yüksek riskli gebelik ve ebeveynin rolü. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 3(2), 815–833.
- Badinter, E. (2017). *Kadınlık mı? Annelik mi?* (A. Ekmekçi, çev.). İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Akışkan modernite* (S. O. Çavuş, çev.). Can Yayınları.

- Beck-Gernsheim, E. (1996). Life as a planning project. In S. Lash, B. Szerszynski, & B. Wynne (Eds.), *Risk, environment and modernity: Towards a new ecology* (pp. 139–154). Sage.
- Beck-Gernsheim, E. (2005). Health and responsibility: From social change to technological change and vice versa. In S. Lash, B. Szerszynski, & B. Wynne (Eds.), *Risk, environment and modernity: Towards a new ecology* (pp. 122–136). Sage.
- Beck, U. (1992). From industrial society to the risk society: Questions of survival, social structure and ecological environment. *Theory, Culture & Society*, 9, 97–123.
- Beck, U. (2005). Risk society revisited: Theory, politics and research programmes. In B. Adam, U. Beck, & J. Loon (Eds.), *The risk society and beyond critical issues for social theory* (pp. 211–230). Sage.
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru* (B. Doğan, çev.). İthaki Yayınları.
- Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın normal kaosu* (N. Ermiş, çev.). İmge Kitapevi.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. Schocken Books.
- Bristow, J. (2014). Who cares for children? The problem of intergenerational contact. In E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & J. Macvarish (Eds.), *Parenting culture studies* (pp. 102–129). Palgrave Macmillan.
- Castaneda, C (2005). Child organ stealing stories: Risk, rumour and reproductive technologies. In B. Adam, U. Beck, & J. Loon (Eds.), *The risk society and beyond critical issues for social theory* (pp. 236–155). Sage.
- Castells, M. (2008). *Ağ toplumunun yükselişi- enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür* (C. 1.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. University of California Press.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design choosing among five approaches*. Sage.
- Dean, M. (2000). Risk, calculable and incalculable. In D. Lupton (Ed.), *Risk and sociocultural theory: New directions and perspectives* (pp. 131–159). Cambridge University Press.
- Douglas, M. (1994). *Risk and blame: Essays in cultural theory*. Routledge.
- Esgin, A. (2008). *Anthony Giddens sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.
- Faircloth, C. (2014). The problem of “attachment”: The “detached” parent.” In E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & J. Macvarish (Eds.), *Parenting culture studies* (pp. 147–165). Palgrave Macmillan.
- Furedi, F. (2013). *Paranoyak anne-babalık: Uzmanları dikkate almamak çocuğunuz için en iyi olabilir*. İz Yayıncılık.
- Furedi, F. (2017). *Korku kültürü: Risk almanın riskleri*. Ayrıntı Yayınları.
- Garfinkel, H. (2014). *Etnometodolojide araştırmalar* (Ü. Tatlıcan, çev.). Heretik Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum*. Say Yayınları.
- Giddens, A. (2018). *Modernliğin sonuçları* (E. Kuşdil, çev.). Ayrıntı.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511–537. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/download/565/436/>
- Güneş, A. (2019). *Ergenlik döneminde 100 temel kural*. Timaş Yayınları.
- Güngör, A. (2019). Çocuklarda antibiyotik kullanımı ile ilgili ebeveynlerin tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 3, 203–207.

- Handel, H. (1979). Normative expectations and the emergence of meaning as solutions to problems: Convergence of structural and interactionist views. *American Journal of Sociology*, 84(4), 855–881.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. Yale University Press.
- Hunter, I. (1993). Subjectivity and government. *Economy and Society*, 22(1), 123–34.
- Irwin, A., Allan, S., & Welsh, I. (2005). Nuclear risks: Three problematics. In B. Adam, U. Beck, & J. Van Loon (Eds.), *The risk society and beyond critical issues for social theory* (pp. 78–105). Sage.
- Irwin, S. (2017). Parenting teenagers as they grow up: Values, practices and young people's pathways beyond school in England. *The Sociological Review*, 66(1), 241–256. <https://doi.org/10.1177/0038026117691718>
- İşmen Gazioğlu, A. E. (2019). *Hayatın ilk çeyreği: 0-18 yaş gelişimi*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Jordan, B., Redley, M., & James, S. (1994). *Putting the family first*. UCL Press.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Çelen, Ü. ve Türkyılmaz, S. (2010). Temsili bir örnekleme SES ölçüm aracı geliştirilmesi: Ankara kent merkezi örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 183–220.
- Kanieski, M. A. (2010a). Securing attachment: The shifting medicalisation of attachment and attachment disorders. *Health, Risk & Society*, 12(4), 335–344.
- Kanieski, M.A. (2010b). *Best be the ties that bind: The medicalization of mother love*. <http://blogs.kent.ac.uk/parentingculturestudies/files/2010/12/Sem-1-kanieski-paper.pdf>
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayıncılık.
- Lash, S. (1993). Reflexive modernization: The aesthetic dimension. *Theory, Culture & Society*, 10, 1–23. <https://dx.doi.org/10.1177/026327693010001001>
- Lee, E. (2014a). Introduction. In E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & J. Macvarish (Eds.), *Parenting culture studies* (pp. 1–25). Palgrave Macmillan.
- Lee, E. (2014b). Experts and parenting culture. In E. Lee, J. Bristow, C. Faircloth, & J. Macvarish (Eds.), *Parenting culture studies* (pp. 51–76). Palgrave Macmillan.
- Levy, D. (1937). Primary affect hunger. *American Journal of Psychiatry*, 94, 643–652.
- Lupton, D. (1999). *Risk: Key ideas*. Routledge.
- Lupton, D. (2003). *Medicine as culture, illness, disease and body in western societies*. Sage.
- Macvarish, J. (2016). *Neuroparenting: The expert invasion of family life*. Palgrave Macmillan.
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey Bass.
- Meyer, A. (2007). The moral rhetoric of childhood. *Childhood*, 14(1), 85–104. <https://dx.doi.org/10.1177/0907568207072532>
- Miller, T. (2010). *Annelik duygusu, mitler ve deneyimler* (A. Bora, çev.). İletişim Yayınları.
- Mustafaoglu, R., Zirek, E., Yasacı, Z., & Özdiñler, A. R. (2018). The negative effects of digital technology usage on children's development and health. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(2), 1–21.
- Navarro, Z. (2006). In search of cultural interpretation of power. *IDS Bulletin*, 37(6), 11–22.
- Nicolaescu, C. (2010). Bourdieu – Habitus, symbolic violence, the gift: “you give me /i give you” principle. *Euromentor Journal*, 1(3), 1–10.

- Prior, L., Glasner, P., & McNally, R. (2005). Genotechnology: Three challenges to risk legitimation. In B. Adam, U. Beck, & J. Van Loon (Eds.), *The risk society and beyond critical issues for social theory* (pp. 105–122). Sage.
- Rothman, B. K. (2007). Laboring now: Current cultural constructions of pregnancy, birth and mothering. In W. Simonds, B. K. Rothman, & B. M. Norman (Eds.), *Laboring on* (pp. 29–97). Routledge.
- Schutz, A. (2018). *Fenomenoloji ve toplumsal ilişkiler* (A. Akan ve S. Kesikoğlu, çev.). Heretik
- Stearney, L. M. (1994). Feminism, ecofeminism, and the maternal archetype: Motherhood as a feminine universal. *Communication Quarterly*, 42(2), 145–159. <https://dx.doi.org/10.1080/01463379409369923>
- Szerszynski, B. (1996). On knowing what to do: Environmentalism and the modern problematic. B. Szerszynski, S. Lash, & B. Wynne (Eds.), *Risk, environment and modernity: Towards a new ecology* (pp. 104–137). Sage.
- Teke, S. G. (2014). Dönüşen anneliğe yönelik netnografik bir analiz: Blogger anneler. *Milli Folklor*, 26(103), 32–48.
- Thurer, S. (1994). *The myths of motherhood: How culture reinvents the good mother*. Penguin Books.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *İstatistiklerle kadın*. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33732>
- Turner, B.S. (2017). *Tıbbi güç ve toplumsal bilgi*. Sentez Yayınları.
- Van Loon, J. (2005). Virtual risks in an age of cybernetic reproduction. In B. Adam, U. Beck, & J. Van Loon (Eds.), *The risk society and beyond critical issues for social theory* (pp. 165–183). Sage.
- Waggoner, M. (2017). *The zero trimester: Pre-pregnancy care and the politics of reproductive risk*. University of California Press.
- Wall, G. (2004). Is your child's brain potential maximized? Mothering in an age of new brain research. *Atlantis*, 28(2), 41–50.
- Wall, G. (2010). Mothers' experiences with intensive parenting and brain development discourse. *Women's Studies International Forum*, 33, 253–263.